

Recenzie

KOLIOVÁ, Marianna. *Cestopisné obrazy v premenách času. Reprezentácia Tatier a Váhu v cestopisoch prvej polovice 19. storočia.*

Bratislava: Univerzita Komenského, 2019. ISBN 978-80-223-4775-4.

Monografiu Marianny Koliovej *Cestopisné obrazy v premenách času* otvára teoreticko-metodologická časť, v ktorej sa objasňuje genologický aspekt, teda bližšie žánrové vymedzenie cestopisu, ďalej problematika obrazu a v súvislosti s pojmom „krajina“ (v užšom geografickom zmysle slova) aj dvojica esteticky významných kategórií „malebnosť“ a „vznešenosť“. V ďalšej časti monografie ide o priblíženie kultúrno-spoločenského pozadia, konkrétne uhorského patriotizmu a nacionalizmu a súčasne česko-slovenskej vzájomnosti či národne emancipačného úsilia. V kapitolách *Obraz Považia* a *Obraz Tatier* nachádzame už interpretáciu konkrétnych obrazov Tatier a Považia. Posledná kapitola je venovaná estetickým náhľadom a ideovým prístupom ku kategórii „ľud“. Jednotlivé kapitoly sú obohatené aj o obrazovú prílohu, tvoria ju dobové akvarely, akvatinty či olejomalby.

Práca zahŕňa nemeckojazyčnú, slovenskú a českú cestopisnú tvorbu autorov z 19. storočia, ktorí na území Slovenska žili, prípadne tu prežili istú časť svojho života. Výber autorov je pomerne pestrý: J. M. Hurban a B. Nosák ako zástupcovia romantických obrodencov, S. Bredecký, pôvodom spišský Nemec, a uhorský šľachtic A. Medňanský ako reprezentanti osvietenského uhorského patriotizmu, nakoniec M. Fialka a V. D. Lambl, českí autori, považovaní za domácich cez dobovú optiku kollárovskej slovanskej vzájomnosti. V úvode monografie je tento výber dostatočne odôvodnený.

V kapitole *Teoreticko-metodologické východiská* autorka upozorňuje, že svoju pozornosť upriamuje na dokumentárnu líniu cestopisnej literatúry, konkrétne na jej individualizovanú podobu v zmysle reálne podniknutej cesty konkrétnym autorským subjektom. Uvádza, že kým osvietenský autori kládli dôraz na objektívnosť (citujú vedcko-faktografické zdroje), romantický cestopis sa vyznačuje značnou subjektívnosťou (citáty úryvkov z poézie či prózy). Konkrétne obrazy v cestopisoch autorka chápe v dvoch líniiach – jednak ide o verbálnu vizualizáciu priestoru, v ktorom sa autorský subjekt pohybuje, a jednak o obrazy v zmysle predstáv či názorov daného subjektu. Autorku zaujíma práve subjektívna autorská stratégia a celkový diskurz doby. V kapitole postupne rozoberá pojmy „malebnosť“ a „vznešenosť“, ktoré neskôr s odôvodnením využíva pri charakteristike „malebného“ Považia a „vznešených“ Tatier. Samozrejme, že k tomu, čo je malebné a čo vznešené, sa postupne prepracováva podrobnejšou sémantickou analýzou týchto kategórií.

Nedá sa nevyzdvihnúť, že tak výstižne a na pár stranách ako v kapitole *Kontexty* nenájdeme vystihnutý rozdiel medzi uhorskými patriotmi a maďarskými nacionalistami ani v publikáciách mnohých historikov venujúcich sa danej problematike. M. Koliová na tieto rozdiely poukazuje na príklade konkrétnych autorov, uvádza citáty z diel S. Bredeckého a A. Medňanského. Okrem toho autorka píše o rozdieloch estetického rázu. Aj keď sa jednotliví autori „pozerajú“ na rovnakú krajinu, každý vníma jej prvky s inou intenzitou, z iného uhla pohľadu. A práve cez tieto subjektívne pohľady dochádza k oživeniu jednotlivých obrazov, na čo vo svojej práci autorka neustále poukazuje. Napríklad J. M. Hurban dynamizuje krajinu

aj prostredníctvom antropomorfizácie jej komponentov, čím evokuje pohyb.

M. Koliová poukazuje na veľký význam jazyka v cestopisoch, zdôrazňuje, že v nich nadobúda ontologickú, ako aj emocionálnu platnosť. Autorka si súčasne všíma vplyv zázemia autorov na vnímanie krajiny, teda na spracovanie cestopisu, uvedené opäť dokladuje viacerými príkladmi. Iné elementy zakomponáva do svojich obrazov A. Medňanský, predstaviteľ starej uhorskej šľachty, a iné M. Fialka, nadporučík rakúskej armády. Na odlišnosti vo veľkej miere vplýva aj prístup autorov k vlastným predstavám či názorom. S. Bredecký, vyštudovaný geológ, ponúka podľa autorky vedecké spracovanie cestopisu, kým A. Medňanský skôr estetické.

V kapitole *Obraz Považia* autorka uvádza veľké množstvo diel, v ktorých je Považie zachytené. Rozoberá predovšetkým podoby sémantizácie Váhu, upozorňujúc aj na rozdiely v symbolike. Pripomína, že kým S. Bredecký a A. Medňanský prirovnávajú Váh k ľudskému životu (univerzálna symbolika), u J. M. Hurbana už ide o národne orientovanú symboliku. Autorka vo svojej analýze neobchádza ani biografické údaje, čo dokazuje napríklad jej poznámka o tom, že S. Bredecký, A. Medňanský a M. Fialka Váh splavili, ale J. M. Hurban cestoval po súši. Práve v súvislosti so splavom Váhu M. Koliová poukazuje na jeho odlišné vnímanie osvietenskými a romantickými autormi – strach vs. dobrodružstvo. Zaujímavé je aj odhalenie závislosti medzi Fischerovými obrazmi a Medňanského tvorbou, keď sa v smere od horného toku Váhu k dolnému mení krajina z vertikálnej na horizontálnu.

V kapitole *Obraz Tatier* sa autorka venuje najskôr rozličným výkladom Tatier. Viacerí autori považujú za Tatry celé Karpaty (aj Považie, Biele Karpaty, kopce pri Sabinove atď.). Postupne však autorka odkrýva, ako sa Tatry stávajú symbolom národa. Ako príklad uvádza cestopis B. Nosáka, u ktorého

s jeho narastajúcou vzdialenosťou od Tatier mocnie aj nadšenie. Tak ako sa autorka odhodlala objasniť inkorporáciu pojmu „malebnosť“ do obrazu vonkajšej krajinej scenérie v prípade Považia, tak sa podujala aj na objasnenie kategórie „vznešenosť“ v súvislosti s Tatrami. V prípade Tatier si osobitne všíma obraz Kriváňa, prípadne Slavkovského nosa, prostredníctvom ktorých sa Tatry „vypracovali“ na súčasť symboliky slovenskosti/slovanskosti.

V kapitole *Špatnokrásny ľud* sleduje autorka estetické a ideovo-argumentačné stratégie, ktoré sa viažu k pojmu „ľud“. Konkrétne porovnáva, kedy sa spisovateľ viac približuje ľudu (bezprostredný kontakt – priama komunikácia v romantizme) a kedy si udržiava odstup (vzdelanecká pozícia v osvietenstve). Analyzuje obrazy ľudu, v ktorých patrí významné miesto motívu spevu, spájaného obyčajne s jeho pozitívnym obrazom, ale aj motívu pijanstva, spájaného často s jeho negatívnym obrazom. Autorka tiež poukazuje na rozdielne vnímanie ľudu v jednotlivých historických epochách. Kým v romantizme sa postuluje prirodzene dobrá povaha ľudí, teda aj alkoholizmus je interpretovaný ako následok okolností, v osvietenstve sa vina za alkoholizmus prisudzuje sčasti samotnému človeku. V cestovateľských opisoch dominuje aj častý kontrast medzi vonkajškom (tu pekný Prešov a ošarpaný Komláš) a vnútrajškom (tu negatívny Prešov a pozitívny Komláš). Najčastejšie sa pozornosť upriamuje na obraz drotára, ale u J. M. Hurbana sa možno stretnúť aj s negatívnym obrazom ženy.

Z autorkiných záverov stojí za zmienku zistenie, že cestopisné obrazy A. Medňanského a S. Bredeckého sú poznačené patriotizmom, kým diela J. M. Hurbana a B. Nosáka nacionalizmom. Rozdiely sú pozorovateľné aj u českých autorov. Kým v cestopisných obrazoch M. Fialku dominuje dôraz na slovanskú (česko-slovenskú) vzájomnosť, u V. D. Lambla sa

prejavuje pochopenie pre slovenské národno-jazykové emancipačné úsilia.

Zaujímavé je aj formálne spracovanie monografie, pri ktorom si nemožno nevšimnúť absenciu číslovania podkapitol, čo je skôr typické pre beletriu ako vedeckú publikáciu, avšak v tomto prípade nijako nekomplikuje orientáciu v publikácii, skôr dôraznejšie vymedzuje jednotlivé spracovávané celky. Publikácia je napísaná tak, že nenecháva u čitateľa nezodpovedané otázky. Zvlášť treba oceniť poznámky napísané pod čiarou. Nie sú to len bežné vysvetlivky, ako sa s nimi môžeme stretnúť v publikáciách takéhoto typu, ale často sú v nich uvedené informácie, ku ktorým sa autorka musela s námahou dopracovať. Celkovo je monografia spracovaná precízne a čitateľ musí uznať, aké veľké úsilie musela autorka vynaložiť. Nejde len o množstvo preštudovaných, ale aj „prepísaných“ starých textov.

Monografia predstavuje ucelenú vedeckú prácu, ktorá prezentuje cestopisné obrazy „malebného“ Považia a „vznešených“ Tatier s ohľadom na množstvo faktorov, ktoré sa na ich formovaní podieľali.

Gabriela Tobiašová

ŠRANK, Jaroslav (ed.). *Podoby mesta v slovenskej poézii 20. storočia.*

Bratislava: Univerzita Komenského, 2018. ISBN 978-80-223-4622-1.

Pri usporadúvaní zborníka z rovnomenného vedeckého seminára editor zvolil chronologické hľadisko podľa predmetu bádania – začína sa textom, ktorý sa týka poézie dvadsiatych rokov, a končí sa príspevkom o dvoch básnikoch, z ktorých jeden je ešte stále autorsky činný. Aj keď nejde o zborník s primárne literárnohistorickým zameraním, chronologické hľadisko pôsobí prirodzene,

resp. prinajmenšom neruší. Každá úvaha o literatúre by pritom mala zahŕňať aj teoretický aspekt – a vo väčšine príspevkov to tak aj je –, no uplatniť ho ako usporiadajúce kritérium by v tomto prípade nebolo možné. Nejde totiž o tímovú monografiu, ktorá predpokladá predchádzajúce diskusie s konsenzuálnym vyústením, ale o zborník z vedeckého seminára (konaný sa v októbri 2017 na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave), kde usporiadateľ má obmedzenejšie prostriedky (až na výber pozvaných) na profiláciu výstupu.

Pokiaľ ide o výber participantov seminára a následne aj zborníka, možno povedať, že väčšina z nich sa zamerala na autorský či literárnohistorický okruh, v ktorom je „doma“, no zároveň tému mesta nevníma ako nejaký „prílepok“ a začleňuje ju do širšieho kontextu tvorby „svojho“ autora či doby. Z tohto hľadiska sú príspevky prínosom aj k jednému, aj k druhému – aj k téme mesta, aj k autorskej, resp. dobovej poetike. Pravda, každý v inej miere i v iných proporciách, pokiaľ ide o uvedené problémové okruhy; vari len v jednom prípade je miera prínosnosti otázna.

V prvom príspevku *K obrazu mesta v slovenskej poézii dvadsiatych rokov 20. storočia* sa Michal Habaj venuje autorom, u ktorých je naozaj – a dlho – „doma“. Nemôže nás teda prekvapiť jeho veľmi dobrá oboznámenosť s materiálom, ani jeho ambícia (ako bonus pre zborník) upozorniť na pozabudnuté texty. Žiaľ, tentoraz ich hľadá v *Pravde chudoby* a pod., ktorá je popravde chudobná najmä na kvalitné básnické texty. Literárnohistoricky sa tak dostávame do situácie, keď „vývin“, „progres“, „modernizáciu“ literatúry akoby určovali umelecky inferiórni autori. Tí však môžu byť relevantní skôr pre sociológiu či históriu. Neznamená to, že takýmto textom sa nemá literárna veda venovať, no malo by to byť špecifické hľadisko, ktoré si plne uvedomuje tzv. špeciálne funkcie tohto typu diel. M. Habaj vychádza z premisy, že sociálny